

Павло Молочко

КІЛЬКІСНІ ІНДИКАТОРИ РОЗВИТКУ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті досліджується розвиток партійної системи на основі використання кількісних індикаторів, а саме – показника ефективної кількості партій та індексу демократизації. Проведений аналіз засвідчує, що розвиток партійної системи України має різноспрямовані тенденції розвитку, що підтверджується постійною зміною фрагментації партійної системи України та зменшенням індексу демократизації України. На основі проведених розрахунків автор робить припущення, що після парламентських виборів 2014 р. партійна система України переходить на новий етап свого розвитку.

Ключові слова: партійна система України, політична партія, фрагментація партійної системи, ефективна кількість партій, індекс демократизації.

Molochko P. Quantative Indicators of Development of the Party System of Ukraine. *The article examines development of the party system of Ukraine based on quantitative indicators, such as effective number of party votes and the index of democracy. The analysis shows that there are no apparent trends in the development of the party system of Ukraine, as evidenced by the constant changes of its fragmentation and a decrease in the index of democracy. Relying on the empirical approaches the author puts forward a suggestion that after the parliamentary elections of 2014 the party system of Ukraine is at a new stage of development.*

Key words: party system of Ukraine, political party, fragmentation of the party system, effective number of party votes (ENPV), index of democracy.

Однією з ключових проблем сучасної політичної науки є дослідження партійних систем, адже саме політичні партії вважаються основними політичними інститутами. Згідно з даними Міністерства юстиції України станом на жовтень 2015 р. в Україні офіційно зареєстровано 297 політичних партій [1]. Незважаючи на таку кількість зареєстрованих партій, примітною особливістю партійної системи України є те, що домінуюча більшість зареєстрованих партій не мають жодного впливу на політичну систему, залишаючись формальними учасниками політичних процесів.

Метою цієї статті є дослідження особливостей розвитку партійної системи України на основі кількісних індикаторів, а саме – показника ефективної кількості партій та індексу демократизації.

Говорячи про фактори, що впливають на розвиток і зміну партійної системи України, слід назвати, насамперед, поступове формування та інституціоналізацію партійної системи (з усіма її перевагами та недоліками). По-друге, інституціоналізація самого парламенту, тобто становлення Верховної Ради як органу автономного, ієрархічного та внутрішньою згуртованого корпоративністю. Насамперед така інституціоналізація виражалася в закріпленні за декількома партіями парламентського статусу (найвідомішими для виборця партіями є, в першу чергу, парламентські партії). По-третє, визрівала реформа політичного режиму, переходу від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської. Перелік можна продовжити, але суть у тому, що з дорослішанням інститутів паралельно не відбувалося оновлення еліт. Формування еліт, як правило, відбувалося за закритим принципом, а саме – за принципом відповідності формальним ознакам, а не професійних якостей. Можна припустити, що певне цементування основного ядра політичних еліт стало причиною певного відкату в розвитку політичних партій України. Наслідком чого стали спочатку відмова від конституційної реформи 2004 р., а потім і повернення від пропорційної до змішаної виборчої системи.

Впливовим фактором розвитку партійної системи залишаються парламентські вибори, які забезпечують динаміку партійного представництва. Не є винятком у цьому плані і випадок України. Попри те,

що обрана виборча система для перших парламентських виборів, які відбулися у 1994 р., не сприяла активному розвитку партійної системи, наступні вибори відбувалися зі змінами виборчої системи, що мало вплив на динаміку розвитку політичних партій та їхню ефективність.

За останні 22 роки в Україні було проведено 7 парламентських виборів, з них на 6 останніх виборах було вибрано або змішану (1998, 2002, 2012, 2014) або пропорційну (2006, 2007) виборчі системи.

Таблиця 1

Рік парламентських виборів	1994	1998*	2002*	2006	2007	2012*	2014*	Загалом	Середнє число
Кількість партійних списків	–	30	33	45	20	22	29	179	29,83
Кількість вибраних партій (блоків)	–	8	6	5	5	5	6	35	5,83

**Використано виключно дані пропорційної частини.*

Як видно з табл. 1, в середньому на кожних виборах за пропорційною системою беруть участь 29,83 партійні списки. Згідно з даними Таблиці чітко видно, що, порівняно з першими 3 виборами, в яких проводилося голосування за партійні списки, впродовж останніх виборів зменшується кількість політичних партій, що представлені у виборчому бюлетені. Найбільша кількість партій у виборчому бюлетені була зафіксована у 2006 р., коли проводилися вибори виключно на пропорційній основі.

Водночас, дані таблиці демонструють достатньо цікавий факт. Незважаючи на зростання кількості зареєстрованих політичних партій майже у 6 разів (1997 – 51, 2015 – 297), кількість партій, що отримують представництво у парламенті в середньому становить 5,83. Щоправда, варто зазначити, що до виборів 2012 р., до парламенту мали право обиратись і виборчі блоки політичних партій, які склалися

з представників декількох партій. Однак досвід діяльності виборчих блоків, які отримували представництво у парламенті, свідчить про те, що блок сприймався у суспільстві як одна партія і для переважної більшості виборців склад партій, які утворили блок, був невідомим. Така специфіка дає підстави сприймати виборчі блоки, при кількісному аналізі, як одну політичну силу.

Фактично вплив на державну політику і законотворчий процес обмежується «ефективною кількістю» партій, яка значно менша, ніж загальна кількість партій, які беруть участь у виборах. Для того, щоб визначити кількість партій, які реально впливають на політичне життя країни, політологи ввели спеціальну формулу – «ефективна кількість партій» (ENPV).

А. Лейпхарт, Р. Таагепера й інші дослідники обчислюють ENPV на підставі кількісного аналізу виборчого процесу і розподілу місць у парламенті. Ці змінні вимірюються таким індексом:

$$ENPV=1/\sum_{i=1}^n v_i^2,$$

де v_i – частка голосів, отримані партією на виборах.

Як видно на рис. 1, за 12 років дослідження показника ефективної кількості партій для України цей показник не мав однакової тенденції. Так, якщо з 2002 р. по 2007 р. спостерігалось зменшення показника ENPV, то після парламентських виборів 2012 р. почалася зворотня тенденція і ми можемо спостерігати повернення цього показника практично до результатів 2002 р. Іншими словами, динаміку зміни показника ефективної кількості партій в Україні можна назвати «V-подібною» з двома найвищими піками у 2002 та 2014 рр.

Такий результат може бути пояснений декількома факторами. По-перше, наявність достатньо високого загороджувального бар'єру (5% для парламентських виборів), який обмежує надмірну фрагментацію партійної системи. По-друге, зменшення показника ENPV за результатами виборів 2006, 2007 та 2012 рр. можна пояснити також високим і достатньо стабільним рейтингом партій-переможниць у післявиборчий період, порівняно з партіями, які не отримували представництво у парламенті. Перед виборами 2014 р. відбулося фактичне «падіння» існуючої партійної системи. Якщо попередні вибори засвідчували перемогу одних і тих самих партій з однією-двома, що змінювалися, то серед переможців виборів 2014 р. лише одна партія мала парламентське представництво у попередні роки. Відповідно,

стрімке зростання показника ENPV можна пояснити поверненням до змішаної виборчої системи та перезавантаженням існуючої партійної системи, яке характеризується появою нових партій, які раніше не обиралися до парламенту.

Рисунок 1.

Зменшення показника ефективної кількості партій в Україні під час проведення виборів за пропорційною системою вказує на певний інституціональний парадокс, що полягає у невідповідності результатів виборів інституційним ефектам, сформульованим в класичних законах М. Дюверже про взаємозв'язок виборчої та партійної систем. Іншими словами можна сказати, що в умовах української політичної дійсності, ці закони не спрацьовують, а вірніше – діють з точністю «до навпаки».

Перехід до пропорційного представництва у 2006 р. в поєднанні з високим значенням виборчого округу і зниженням загороджувального бар'єра з 4% до 3% повинен був сприяти проходженню до парламенту середніх і дрібних партій, а не скороченню кількості ефективних партій. На думку О. Фісуна і Т. Мосенцевої, такий парадокс можна пояснити політичними традиціями, які проявляються в ідеологічному позиціонуванні партій у межах передвиборчої боротьби [2, с. 53]. На наш погляд, такий ефект в Україні можна пояснити ще й тим, що політичні партії, а разом з ними і парламентські вибори,

є дуже персоніфікованими. Віддаючи голоси за ту чи іншу політичну силу, більшість виборців України голосують не власне за партію і її програму, а виключно за лідера, який її очолює. Яскравим прикладом цього служило формування блоків політичних партій, у назвах яких використовувалися імена політичних лідерів, наприклад, «Блок Юлії Тимошенко» або «Блок Литвина». Перед проведенням парламентських виборів 2012 р. було прийнято нове законодавство про вибори, згідно з яким до участі в парламентських виборах допускалися виключно політичні партії, що унеможливило формування іменних блоків і використання імені лідера у виборчому бюлетені. В першу чергу така ініціатива була спрямована проти «Блоку Юлії Тимошенко», який брав участь під такою назвою в парламентських виборах з 2002 р. Незважаючи на те, що прийняття такого рішення мало виключно технологічний характер з метою зменшення шансів блоку на перемогу, можна стверджувати, що воно вплинуло на всю партійну систему. Досвід виборчих кампаній 2012 та 2014 рр. продемонстрував тенденцію переходу від практики створення іменних блоків до формування нових або ребрендинг існуючих партій з чіткою орієнтацією на ім'я лідера. Яскравим прикладом цього було формування партії Український Демократичний альянс за Реформи, більш відомої як політична партія «УДАР Віталія Кличка». І хоча сам В. Кличко неодноразово у своїх публічних виступах наголошував, що нова партія пропонує новий формат політики і не буде використовувати ім'я лідера з метою популяризації партії, партійні менеджери так і не відмовилися від використання його імені в ході виборчої кампанії 2012 р. Подібна тенденція зберіглася і під час виборчої кампанії 2014 р. Найбільш яскравими прикладами стали перейменування партії Солідарність у партію «Блок Петра Порошенко» та Радикальної партії у Радикальна Партія Олега Ляшка.

Характерне для України зменшення фрагментації партійної системи, а отже, і виборчої конкуренції має, в свою чергу, вплив на трансформаційні процеси. Для визначення впливу партій на демократизацію політичних систем в політичній науці використовуються індекси демократизації.

Основна критика щодо використання подібних індексів зводиться до того, що ці індекси оперують в першу чергу кількісними показниками, в той час як якісним характеристикам політичної системи

приділяється менше значення. У зв'язку з цим, серед вчених поширюється ідея відмови від квантифікації політичної науки і надання переваги якісним оцінками. Дж. Сарторі у праці «Партії і партійні системи», говорячи про кількісний аналіз, писав: «Ми відмовилися від кількісних критеріїв аналізу ще до того, як навчилися їх правильно застосовувати. Я вважаю, що є багато причин для подальшої роботи з ними. З одного боку, кількісні показники досить очевидні, що дозволяє використовувати природний розподіл і відображають реальний стан політичній ... З іншого боку ... кількість голосів і місць, які отримує кожна партія в результаті виборів, є кращими і найбільш точними даними» [3]. Виходячи з цього, на нашу думку, аналізуючи вплив партійної системи на демократизацію доцільним буде використовувати і кількісний, і якісний критерії аналізу.

З метою вивчення впливу партій на демократизацію суспільства пропонуємо використовувати принцип кількісного аналізу, а саме – індекс демократизації Тату Ванханена. Вчений розробив його для дослідження виникнення демократії і залежності цього процесу від розподілу владних ресурсів у суспільстві. Він бере за основу припущення, що в сучасних демократичних суспільствах політична влада залежна від народу, джерела влади широко розподілені між різними групами населення, а сама «демократія означає, що народ і групи людей без обмежень змагаються за владу, носії якої обрані народом і відповідальні перед ним» [4]. Владні ресурси – зайнятість в індустріальному секторі економіки, освіта і власність на землю – забезпечують вплив на демократичний процес і розподілені так, що сприяють підриву політичного монополізму в суспільстві.

Для аналізу рівня демократичності Т. Ванханен, ґрунтуючись на концепції Р. Даля, обирає дві змінні – політична участь і політична конкуренція, на основі яких обчислює індекс демократизації. Дослідник використовує два кількісні індикатори для вимірювання демократії. Перший – рівень конкуренції (К) – визначається за часткою голосів, отриманих дрібними (опозиційними) партіями на парламентських виборах. Ця частка розраховується шляхом віднімання відсотка голосів, які здобула урядова (правляча / провладна) партія (блок партій), від ста.

Другий індикатор – рівень електоральної участі (У) – визначається як частка населення, яка дійсно взяла участь у голосуванні.

Кількість у процентах вираховується від усього населення, а не лише дорослого або того, що має право голосу [5].

На підставі цих двох індикаторів Т. Ванханен виводить формулу індексу демократизації (ІД), вважаючи, що значимість конкуренції і електоральної участі однакова для оцінки демократії. Загальна формула індексу демократизації така:

$$ІД = \frac{K \cdot Y}{100}$$

Вибираючи індекс демократизації, слід погодитися з думкою Т. Ванханена про те, що важлива перевага цих індикаторів і індексу демократизації полягає у простоті і можливості досягнення кількісної точності. Він писав: «Мої індикатори демократизації відрізняються... за двома важливими пунктами: (1) я використовую тільки два індикатори, і (2) обидва індикатори ґрунтуються на кількісних електоральних даних. Більшість інших засобів вимірювання демократії включають у себе більшу кількість індикаторів, і більшість з них ґрунтуються на більш-менш якісних даних. Краще використовувати прості кількісні змінні з певними недоліками, ніж більш складні засоби вимірювання, засновані на суб'єктивних твердженнях» [5].

Показники електоральної конкуренції, електоральної участі й індекс демократизації використовуються Т. Ванханеном для класифікації політичних систем на демократичні, напівдемократичні і недемократичні. Так, на його думку, рівень електоральної конкуренції 30% і більше, електоральної участі 15% і більше, індекс демократизації 5% і більше характерні для демократичних політичних систем. Для напівдемократій електоральна конкуренція повинна становити 20-30%, електоральна участь – 10-15%, а індекс демократизації – 2-5. Оцінки, які нижче цього рівня, свідчать про недемократичність політичних систем [4].

За результатами парламентських виборів 1998 р. рівень конкуренції (K) в Україні становив 90,98%, а рівень електоральної участі 51,05% (Y). Таким чином, індекс демократизації в 1998 р становив:

$$ІД = (90,98 * 51,05) / 100 = 46,45$$

Досить високий рівень індексу демократизації за результатами виборів до Верховної Ради в 1998 р. можна пояснити тим, що партії, які ми відносимо до провладних (Народно-демократична партія України і Соціал-демократична партія України (об'єднана)) можна

охарактеризувати не як партії, що підтримувалися владою, а як партії, що підтримують владу. Певні зміни відбулися у 2002 р., коли з'явився виборчий блок політичних партій «За Єдину Україну!» повністю підтримуваний владою, підтримка якої виражалася в мобілізації та використанні адміністративного ресурсу на користь зазначеного блоку. Як наслідок, за результатами парламентських виборів 2002 р. рівень конкуренції (К) склав 81,96, а рівень електоральної участі (У) 51,09. За результатами парламентських виборів 2002 р. індекс демократизації України склав:

$$ІД = (81,96 * 51,09) / 100 = 41,87$$

Вибори 2006 р. уперше проводилися в Україні виключно на пропорційній основі, що робить підрахунок індексу демократизації більш легким. У першу чергу це пов'язано з тим, що починаючи з 2006 р 100% депутатського корпусу обиралися за партійними списками, а по-друге, згідно зі змінами до Конституції України від 2004 р. парламентські фракції стали відповідальні за висунення кандидатури Прем'єр-міністра, що дозволяє більш точно визначити партії або блоки, які належать до правлячих.

За результатами парламентських виборів 2006 р. до правлячих партій (блоків) можна віднести «Нашу Україну» (13,95% голосів), а також Соціалістичну Партію України (5,69%), представники яких на момент проведення виборів входили до чинного на той час уряду очолюваного Ю. Єхануровим. Таким чином, за результатами виборів 2006 р. рівень конкуренції (К) становив 80,36, а рівень електоральної участі (У) – 55,73. Індекс демократизації України в 2006 р. становив:

$$ІД = (80,36 * 55,73) / 100 = 44,78$$

Незабаром після проведення парламентських виборів внаслідок відсутності домовленості про формування більшості Нашою Україною, Блоком Юлії Тимошенко і Соціалістичною партією, було оголошено про формування Антикризової коаліції, що взяла на себе повноваження щодо формування більшості в парламенті та формування нового складу уряду. Наслідком формування нової більшості в парламенті стала зміна розстановки політичних сил, які можна віднести до провладних. Внаслідок цього, буде доцільно використовувати проміжний індекс демократизації з урахуванням реальної розстановки політичних сил (ІД').

На нашу думку, для визначення проміжного рівня конкуренції з урахуванням ситуації щодо розстановки сил доцільним буде використання принципу «тісно пов'язаних партій», запропонованого А. Лейпхартом [6, с. 33], для визначення загальних характеристик між партіями, на підставі яких партії під час проведення розрахунків (щоправда, він говорив про розрахунок ефективної кількості партій) можуть розглядатися в парламенті як одна. Для цього дослідник виділяв чотири критерії, на підставі яких можна визначити, чи враховувати тісно співпрацюючі партії, які мають різну назву і окремі партійні організації, як дві партії або як одну [6, с. 33–34]. У нашому випадку пропонуємо оперувати такими критеріями як входження представників партії до складу уряду, а також рівень підтримки партією чинної влади і орієнтація на неї в своїй діяльності.

Таким чином, внаслідок переформатування політичних сил у результаті формування нової парламентської більшості до провладних політичних сил слід віднести Партію Регіонів (32,14%), Комуністичну Партію України (3,66%), а також Соціалістичну партію (5,69%). Внаслідок такого переформатування проміжний рівень конкуренції (K') склав 58,51, в той час як рівень електоральної участі (Y) залишився незмінним. Отже, проміжний індекс демократизації для України після формування нової більшості у 2006 р. становив:

$$ID' = (58,51 * 55,73) / 100 = 32,61$$

Розраховуючи індекс демократизації України за результатами виборів 2007 р. до Верховної Ради, до провладних політичних сил ми віднесли блок «Наша Україна – Народна Самооборона». Це пояснюється тим, що після проведення дострокових парламентських виборів і подальшої відставки уряду, до провладних політичних сил можна віднести тільки блок НУНС, підтримуваний президентом В. Ющенком. Таким чином, рівень конкуренції (K) становив 85,85, а рівень електоральної участі (Y) – 52,34. Індекс демократизації України в 2007 р. становив:

$$ID = (85,85 * 52,34) / 100 = 44,93$$

Як і у випадку з індексом демократизації розрахованим за результатами парламентських виборів 2006 р., нам здається доцільним провести підрахунок проміжного індексу в зв'язку з формуванням нової більшості та уряду в грудні 2007 р. У результаті формування

нового складу уряду до провладних політичних партій можна віднести НУНС, а також «Блок Юлії Тимошенко». Таким чином, рівень конкуренції (К) на грудень 2007 р. для України становив 55,14, а проміжний індекс демократизації – 28,86.

$$ІД = (55,14 * 52,34) / 100 = 28,86$$

Ще одним проміжним етапом у зміні партійного впливу на політичний процес в Україні стало проведення президентських виборів 2010 р., внаслідок яких було сформовано новий уряд, який складався переважно з представників Партії Регіонів та Блоку Литвина. Незважаючи на те, що представники Комуністичної партії України не отримали місць у складі нового уряду, ми можемо віднести цю партію також до провладних, адже парламентська фракція партії в повному складі проголосувала за формування нового уряду, а також представники партії отримали кілька ключових державних посад. Таким чином рівень конкуренції (К) станом на 2010 р. становив 56,28, а індекс демократизації – 29,46.

$$ІД = (56,28 * 52,34) / 100 = 29,46$$

Попри те, що після формування нового уряду в 2010 р. показник рівня конкуренції став вищим, порівняно з 2007 р., слід зазначити, що саме ця подія стала відправною точкою, яка визначає подальший розвиток політичних партій України. В першу чергу це пов'язано з тим, що починаючи з 2010 р. розпочався активний процес реформування парламентських фракцій, що пов'язано з переходом частини депутатів у провладні фракції. На нашу думку, це стало одним з факторів, що підриває довіру до інституту політичних партій. Незважаючи на те, що зміна партійних уподобань не є новим явищем для України, після парламентських виборів 2006 р. в Україні сформувалася група політичних партій, які мають найбільшу підтримку населення. Наслідком цього стало певне зростання довіри до політичних партій і, отже, до парламенту. Однак після того, як депутати, обрані за партійними списками, стали спочатку спільно голосувати, а потім і переходити до фракцій, які мають інші політичні орієнтири, ніж ті, з якими вони йшли на вибори, серед електорату виникло певне побоювання до політичних партій, у першу чергу через невпевненість у тому, що голос, відданий за партію на виборах, буде ефективним.

Показовим є те, що недовіра до партій поширювалася як на провладні, так і на опозиційні політичні сили. Розуміючи суспільне

сприйняття інституту політичних партій, парламентаріями було запропоновано відмовитися від пропорційної виборчої системи на парламентських виборах 2012 р. і повернутися до змішаної. Саме недовіра до партій і партійних списків була використана як один з аргументів такого повернення, хоча, як показала практика, насправді партії відчуваючи свої низькі рейтинги, приймаючи таке рішення, мали на меті зовсім інші цілі. В першу чергу за цим рішенням стояла мета при падінні партійних рейтингів зберегти, а то і збільшити своє представництво в парламенті. Для цього багато кандидатів, які брали участь у виборах по одномандатних округах, свідомо під час виборчої кампанії не вказували свою партійну приналежність, а здобувши перемогу на виборах, під час формування фракції в парламенті входили в парламентські фракції великих партій.

Виходячи з результатів голосування в 2012 р., до провладних партій можна віднести Партію Регіонів, а також Комуністичну партію. В такому разі рівень конкуренції (К) становить 56,82 (за розрахунками на підставі результатів, отриманих за партійними списками). Рівень електоральної участі (У) на виборах 2012 р. становив 45,71.

Таким чином, індекс демократизації України після парламентських виборів 2012 р. склав:

$$ІД = (56,82 * 45,71) / 100 = 25,97$$

Застосування змішаної виборчої системи на парламентських виборах 2012 р. певним чином ускладнює точний розрахунок індексу демократизації України: в першу чергу це пов'язано з неможливістю точно визначити рівень конкуренції. На наш погляд, для визначення більш точного результату індексу демократизації після парламентських виборів 2012 р. доцільно буде внести деякі зміни в формулу запроповану Т. Ванханеном. Якщо в оригінальній формулі рівень конкуренції обчислюється шляхом віднімання від ста відсотків голосів, здобутих провладними партіями на виборах, то, з урахуванням специфіки формування парламентських фракцій в Україні, ми пропонуємо обчислювати рівень конкуренції шляхом віднімання від 100 частки провладних партійних фракцій у парламенті. Розрахунок за процентним представництвом партійних фракцій буде більш точним, серед іншого і тому, що включає в себе динаміку переходів з фракції у фракції, в той час як показник голосів, набраних на виборах, є статичним.

Станом на грудень 2013 р. частка провладних фракцій у парламенті, до яких ми відносимо Партію Регіонів і Комуністичну партію, становила 45,64% і 7,16%, відповідно. Аналіз голосування в парламенті дозволяє стверджувати, що частина позафракційних депутатів регулярно голосували синхронно з парламентською більшістю, що дозволяє нам віднести половину складу позафракційних депутатів до провладних сил (4,81%). Таким чином, рівень конкуренції (К) для України становив 42,39, а індекс демократизації – 19,38.

$$ІД' = (42,39 * 45,71) / 100 = 19,38$$

За результатами голосуванні у 2014 р. у парламенті було створено парламентську більшість, яка сформувала уряд, що також значно полегшує розрахунок рівня конкуренції. Рівень конкуренції у 2014 р. становив 37,21 (при розрахунку процентного представлення коаліційних фракцій), а рівень електоральної участі (У) – 65,04. Відповідно, індекс демократизації України після парламентських виборів 2014 р. становив:

$$ІД = (37,21 * 37,35) / 100 = 13,9$$

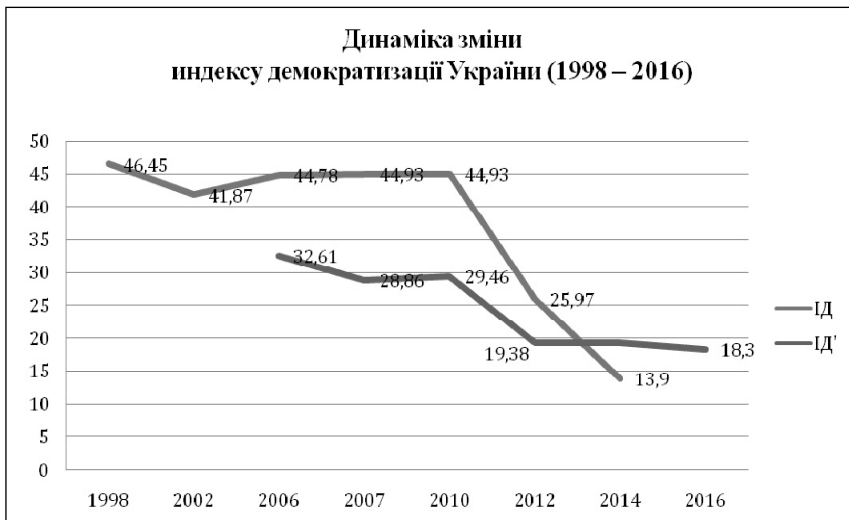
Зменшення індексу демократизації після парламентських виборів 2014 р. можна пояснити кількома факторами. З одного боку відбулося формування парламентської коаліції (Блок Петра Порошенка, Народний Фронт, Самопоміч, ВО «Батьківщина» та Радикальна Партія), яка об'єднала понад 60% депутатів. Наслідком цього стало формування рівня конкуренції з найнижчим показником за всі роки спостереження. З іншого боку, на зменшення цього показника вплинуло суттєве зменшення рівня електоральної участі, що можна пояснити рішенням не проводити вибори на окремих територіях через бойові дії.

Післязаяв про вихід зі складу парламентської коаліції Радикальної Партії, ВО «Батьківщина» та партії «Самопоміч» автоматично змінюється рівень конкуренції, який зріс до 49. Відповідно до цього у 2016 р. змінюється і індекс демократизації України, який становить:

$$ІД' = (49 * 37,35) / 100 = 18,30$$

Проведений аналіз зміни індексу демократизації України в період з 1998 по 2016 рр. демонструє зниження індексу демократизації, що чітко видно на рис. 2. З урахуванням того, що в основу розрахунків індексу закладені показники, до яких мають пряме відношення партії, можна стверджувати, що на сьогодні вплив інституту партій на процеси демократизації України знижується.

Рисунок 2.

Такий висновок позитивно корелює з даними, наведеними в статті П. Ігнаці, про те, що серед 20 усталених і молодих демократій, найбільша недовіра до інституту партій виявляється в Україні. У 13 країнах частка тих, хто вважає, що партії непотрібні становить не більше 10%, в 6 інших – від 10 до 20%, і тільки в Україні цей показник становить 26% [7, с.62].

Незважаючи на те, що індекс демократизації в Україні все ще значно перевищує мінімальне значення, встановлене Т. Ванханеном для визначення політичних систем як демократичних, можна дійти висновку, що в Україні останніми роками спостерігається тенденція до зменшення впливу політичних партій на розвиток демократичних процесів у суспільстві. Одним з показників цього є зменшення показника індексу демократизації. Якщо показник самого індексу демократизації поки значно більший, ніж 5 (мінімальне значення для зарахування тієї чи іншої країни до демократичної), то збереження тенденції до зниження рівня електоральної конкуренції (К) може наблизити Україну до країн, охарактеризованих Т. Ванханеном як напівдемократії. За висновком Т. Ванханена, демократизація відбувається тільки за умови, що владні ресурси настільки розподілені,

що жодна група не в змозі впливати на конкурентів або підтримувати свою гегемонію. Однак в Україні владні ресурси дедалі більше концентруються навколо одного з центрів впливу.

Зменшення впливу партій на процеси демократизації в Україні також підтверджує тезу американської дослідниці К. Лоусон про те, що партії, які мають успіх на виборах, сьогодні часто перетворюються в агентів дедемократизації, для них характерна корупція, обмеження внутрішньопартійної демократії, відсутність розуміння реальних потреб суспільства, прагнення змінити законодавство в інтересах власного виживання і блокування вільної конкуренції [8].

Отже, використовуючи кількісні методи дослідження партійної системи України, можна зробити висновок про те, що на сьогодні в Україні не зафіксовано тенденції до формування стійкої та ефективної партійної системи. Динаміка зміни ефективної кількості партій, яка має «V-подібну» форму, яскраво свідчить, що після останніх виборів цей показник фактично повернувся до значень 2002 р. Така ситуація у поєднанні зі зменшенням індексу демократизації, засвідчує, що партії втрачають свій вплив на розвиток демократичних процесів. Водночас, можна припустити, що після парламентських виборів 2014 р. відбувся перехід до нового етапу розвитку партійної системи України, результатом якого має стати формування її нових характеристик.

1. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 09 жовтня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyi/

2. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія / за ред. О.С. Власюка. – К. : НІСД, 2006. – 572 с.

3. Sartori G. Parties and Party Systems: A Framework for Analysis / G. Sartori. – Cambridge: CambridgeUniversityPress, 1976. – 383 p.

4. Vanhanen T. A New Dataset for Measuring Democracy, 1810–1998 / T. Vanhanen // Journal of Peace Research. – 2000. – 37/2. – P. 251–265.

5. Ванханен Т. Демократизация в сравнении [Електронний ресурс]. / Т. Ванханен. – Режим доступу: <http://www.inop.ru/files/vanhanen.doc>.

6. Лейпхарт А. Партийные системы. Двухпартийные и многопартийные системы / А. Лейпхарт // Партии и выборы [Хрестоматия]. Ч.1. – Москва: ИНИОН, 2004. – С. 33 – 34.

7. Игнаци П. Партии и демократия в постиндустриальную эру / П. Игнаци // Политическая наука. – 2010. – № 4. – С. 49 – 76.

8. Lawson K. Parties, Interest Groups and Movements: Shall Change be Midwife to Truth? / K. Lawson, M. Schwartz // Political Sociology: State of the Art / ed. by S. Mitra, M. Pehl, C. Spiess. – Barbara Budrich Publishers, 2010. – P. 51 – 64.